

УДК 368.021(477)

Л. Акімова

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Досліджено сучасний стан розвитку страхового ринку України. Проаналізовано основні показники діяльності страхових компаній. Виявлено основні проблеми та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страхова компанія, страхові премії, страхові виплати.

Розширення самостійності товаровиробників, формування ринкової інфраструктури та договірних відносин, різке скорочення державного впливу на розвиток процесів виробництва і розподіл матеріальних благ вимагають формування чіткого діючого фінансово-кредитного механізму в управлінні економікою. Але потрібно врахувати, що діяльність в умовах ринку супроводжується різного роду ризиками. Ризик належить до факторів, що обмежують вітчизняні та іноземні капіталовкладення і підприємницьку активність. Спроби мінімізувати ризик, як правило, супроводжуються скороченням темпів виробництва, а відповідно, і робочих місць. У цьому контексті швидко зростає значення страхування як ефективного, раціонального, економічного і легкодоступного засобу захисту майнових інтересів господарюючих суб'єктів, виробників товарів і послуг, громадян держави, спрямованого на створення однакових умов для розвитку ринкових відносин.

Страхування забезпечує безперервність, збалансованість і стабільність суспільного розвитку. Водночас саме страхування має постійно вдосконалюватися у напрямку оптимізації його застосування, поліпшення показників розвитку страхових операцій, повного та своєчасного відшкодування витрат, використання тимчасово вільних коштів страхових фондів, поповнення за рахунок частини прибутку доходів бюджетів.

Значний внесок до теорії страхування та дослідження страхового ринку внесли такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: А. Александров, В. Базилевич, К. Базилевич, Х. Гербер, В. Грушко, Д. Діксон, О. Заруба, М. Карташов, С. Осадець, О. Черняк, В. Шахов, С. Єфимов, Дж. Тойгельс, Е. Штрауб, Дж. Ясен та багато інших. Однак на сьогодні залишаються невирішеними низка питань щодо забезпечення ефективності діяльності страхового ринку.

Мета статті – аналіз стану розвитку страхового ринку України та визначення шляхів його розвитку. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: визначити сутність страхування та фінансовий стан страхового ринку України, дослідити основні проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення.

Становлення і розвиток ринкових відносин зумовили формування специфічних видів фінансової діяльності, провідне місце серед яких посідає страхування. Відповідно до Закону України “Про страхування”, страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати

фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1]. Однак, страхування як економічна категорія – це система економічних відносин, пов’язана з процесом формування спеціальних цільових фондів грошових коштів особливими суб’єктами підприємницької діяльності – страховиками та використанням таких фондів у зв’язку із настанням непередбачуваних подій у суспільстві, які можуть спричинити збитки його членам – страхувальникам. О. Гвозденко визначає економічну сутність страхування через формування страховиком страхового фонду за рахунок страхових внесків страхувальників, призначеного для страхових виплат страхувальникам при настанні страхових випадків, зазначених у договорі [2]. Отже, саме страхові послуги слугують захисним механізмом інтересів населення та суб’єктів господарювання, а також основним засобом підвищення стійкості національної економіки та фінансової системи загалом.

В умовах обмеженості джерел фінансових ресурсів страхові компанії потрібно розглядати у якості потужних інвесторів розвитку економіки, адже страховий ринок може сприяти формуванню додаткових джерел фінансування. В Україні страховий ринок перебуває на етапі розвитку та поступового підвищення зацікавленості юридичних та фізичних осіб у захисті своїх майнових інтересів та розвитку ринку фінансових послуг.

Ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, загальна кількість страхових компаній станом на 31.12.2013 р. становила 407, зокрема СК “life” (страхові компанії, що здійснюють страхування життя) – 62 компанії, СК “non-life” (страхові компанії, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя) – 345 компанії, (станом на 31.12.2012 р. – 414 компанії, зокрема СК “life” – 62 компанії, СК “non-life” – 352 компанії). Отже, за 2013 р. кількість страхових компаній зменшилася на 7 СК [3].

Таблиця 1

Кількість страхових компаній у 2011 – 2013 рр.

Кількість страхових компаній	Станом на 31.12.2011 р.	Станом на 31.12.2012 р.	Станом на 31.12.2013 р.
Загальна кількість	442	414	407
зокрема СК “non-life”	378	352	345
зокрема СК “life”	62	62	62

Однак валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестраховуванні ризиків від страхувальників та перестраховальників за 2013 р., становили 28 661,9 млн грн, із яких:

- 10 267,5 млн грн (35,8%), що надійшли від фізичних осіб;
- 18 394,4 млн грн (64,2%), що надійшли від юридичних осіб.

Проте за 2012 р. загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками, становила 21 508,2 млн грн, з яких:

- 8 900,3 млн грн (41,4%), що надійшли від фізичних осіб;
- 12 607,9 млн грн (58,6%), що надійшли від юридичних осіб.

За 12 місяців 2013 р. сума отриманих страховиками валових премій із видів страхування, інших, аніж страхування життя становила 26 185,2 млн грн (або 91,4% від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 2 476,7 млн грн (або 8,6% від загальної суми страхових премій) [4].

Крім того, чисті страхові премії за 2013 р. становили 21 551,4 млн грн, що становить 75,2% від валових страхових премій. Чисті страхові премії за 2012 р. становили 20 277,5 млн грн (рис. 1).

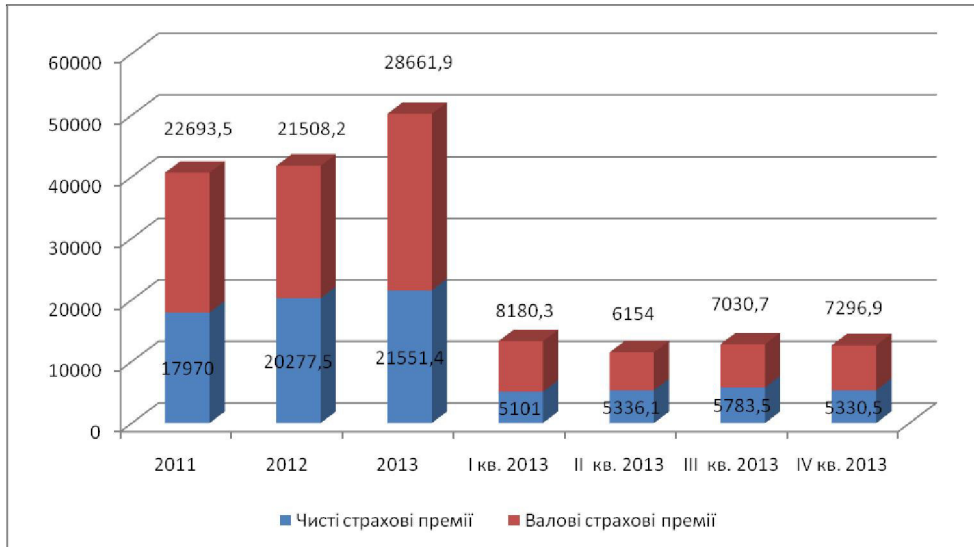

Рис. 1. Динаміка страхових премій за 2011 – 2013 рр. (млн грн)

Отже, обсяги валових страхових премій за 2013 р. зросли, порівняно з 2012 р. на 33,3%, із 2011 р. – на 26,3%. Найбільший ріст валових страхових премій відбувся у I кварталі 2013 р. на 30,6%, порівняно з IV кварталом 2012 р. (довідково: у IV кварталі 2012 р. валові страхові премії становили 6 263,2 млн грн). Зростання валових страхових премій у 2013 р., порівняно з 2012 р. відбулось переважно за рахунок збільшення обсягів внутрішнього перестраховування – до 7 110,4 млн грн (2012 р. – 1 230,8 млн грн). За цього чисті страхові премії зросли на 6,3%, порівняно з 2012 р., та на 19,9%, порівняно з 2011 р.

Концентрація страхового ринку за надходженнями валових страхових премій станом на 31.12.2013 р. представлена в табл. 2.

Таблиця 2

Концентрація страхового ринку за 2013 р.

Перші (Тор)	Страховання "life"		Страховання "non-life"		
	Надходження премій (млн грн)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млн грн)	Частка на ринку, %	Кількість СК, які більше 50% страхових премій отримали від перестраховувальників
Тор 3	1279,3	51,7	3539,8	13,5	1
Тор 10	2252,1	90,9	8030,9	30,7	2
Тор 20	2434,1	98,3	13167,1	50,3	5
Тор 50	2476,7	100	20292,2	77,5	7
Тор 100	-	-	24128,5	92,1	12
Тор 200	-	-	25984,9	99,2	17
Всього по ринку	2476,7	100	26185,2	100	24

Із проведеного дослідження можна стверджувати, що, незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 99,2% – акумулюють 200 СК “non-Life” (58,0% всіх СК “non-Life”) та 98,3% – 20 СК “Life” (32,3% всіх СК “Life”).

По ринку страхування життя Індекс Герфіндаля-Гіршмана (ННІ) склав 1222,15 (у 2012 р. – 1036,48), по ринку ризикових видів страхування становив 188,92 (у 2012 р. – 170,38). Загалом, по страховому ринку Індекс Герфіндаля-Гіршмана склав 166,81 (у 2012 р. – 150,25). Дані свідчать, що на ринку видів страхування інших, ніж страхування життя, спостерігається значний рівень конкуренції (ННІ у 5 разів менше 1000), тоді як на ринку страхування життя наявна помірна монополізація.

У структурі чистих страхових премій станом на 31.12.2013 р. найбільша питома вага традиційно належить таким видам страхування, як: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, “Зелена картка”) – 5 982,2 млн грн (або 27,8%) (станом на 31.12.2012 р. цей показник становив 5 938,2 млн грн (29,3%)); страхування майна – 2 489,7 млн грн (11,6%) (станом на 31.12.2012 р. – 2 606,6 млн грн (12,9%)); страхування фінансових ризиків – 2 401,3 млн грн (11,1%) (станом на 31.12.2012 р. – 2 098,4 млн грн (10,3%)); страхування від вогневих ризиків – 1 649,3 млн грн (7,7%) (станом на 31.12.2012 р. – 1 830,1 млн грн (9,0%)); страхування життя – 2 476,5 млн грн (11,5%) (станом на 31.12.2012 р. – 1 809,5 млн грн (8,9%)); медичне страхування – 1 395,7 млн грн (або 6,5%) (станом на 31.12.2012 р. – 1 280,1 млн грн (6,3%)) (рис. 2).

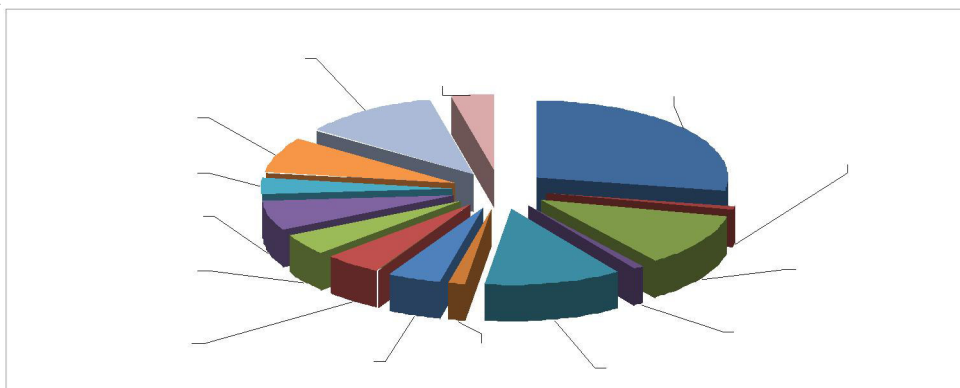

Рис. 2. Структура чистих страхових премій за видами страхування станом на 31.12.2013 р. (млн грн)

Крім того, розмір валових страхових виплат за 2013 р. становив 4 651,6 млн грн, зокрема з видів страхування інших, аніж страхування життя – 4 502,6 млн грн (або 96,8%), зі страхування життя – 149,2 млн грн (3,2%). Валові страхові виплати за 2013 р. зменшилися на 9,7% (до 4 651,8 млн грн), порівняно з 2012 роком, чисті страхові виплати зменшилися на 8,1% і становили 4 566,6 млн грн. Структура валових та чистих страхових виплат за 2012 – 2013 рр. представлена в табл. 3.

Отже, спад обсягів валових та чистих страхових виплат у 2013 р. порівняно з 2012 р., відбувся за рахунок таких видів страхування, як страхування фінансових ризиків (спад на 78,9% та 79,6% відповідно), страхування майна (спад на 66,1% та 65,6% відповідно), страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (спад на 51,5% та 51,7%

відповідно) та страхування кредитів (спад на 39,7%). Водночас, порівняно з 2012 р., збільшилися обсяги валових та чистих страхових виплат по страхуванню життя на 81,7% та по медичному страхуванню (безперервне страхування здоров'я) на 12,1%.

Таблиця 3

Структура валових та чистих страхових виплат за 2012 – 2013 рр.

Види страхування	Страхові виплати				Темпи приросту страхових виплат	
	Валові	Чисті	Валові	Чисті	Валових виплат	Чистих виплат
	2012		2013		2013/2012	
	млн грн	млн грн	млн грн	млн грн	%	%
Авто страхування (КАСКО, ОСЦПВ, "Зелена карта")	2516,4	2478,5	2609,1	2559,6	3,7	3,3
Страхування фінансових ризиків	565,4	438,0	119,3	89,3	-78,9	-79,6
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	901,0	900,8	1010,4	1010,1	12,1	12,1
Страхування кредитів	163,9	163,9	98,8	98,8	-39,7	-39,7
Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	144,1	143,0	69,9	69,1	-51,5	-51,7
Страхування майна	408,9	399,8	138,6	137,6	-66,1	-65,6
Страхування медичних витрат	120,6	120,5	102,4	101,3	-15,1	-15,9
Страхування життя	82,1	82,1	149,2	149,2	81,7	81,7
Інші види страхування	248,6	243,4	354,1	351,6	42,4	44,5
Всього	5151,0	4970,0	4651,8	4566,6	-9,7	-8,1

У структурі чистих страхових виплат станом на 31.12.2013 р. найбільша питома вага страхових виплат припадає на такі види страхування, як: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, "Зелена картка") – 57,9 % (або 2 559,6 млн грн) (станом на 31.12.2012 р. цей показник становив 2 478,5 млн грн або 50%); частка медичного страхування (безперервне страхування здоров'я) становить 22,9% або 1 010,1 млн грн (станом на 31.12.2012 р. – 900,8 млн грн або 18%).

Крім того, від страховальників-фізичних осіб за 2013 р. надійшло 10 267,5 млн грн валових страхових премій, що на 15,4% більше, аніж за 2012 р. Структура валових страхових премій, які поступили від фізичних осіб за 2013 р.:

– 7 930,1 млн грн – за видами страхування, іншими, аніж страхування життя (на 9,6% більше, ніж за 2012 р.);

– 2 337,4 млн грн – за видом страхування життя (на 40,2% більше, аніж за 2012 р.).

Страхові виплати страхувальникам-фізичним особам за 2013 р. становили 2 637,5 млн грн (56,7% від загальних валових виплат), що на 6,8% більше, ніж за відповідний період 2012 р.

Рівень страхових виплат фізичним особам (відношення страхових виплат до страхових премій) станом на 31.12.2013 р. становив 25,7%, що на 2,0 в. п. менше, порівняно зі станом на 31.12.2012 р.

Структура страхових платежів та страхових виплат при страхуванні фізичних осіб станом на 31.12.2013 р. є такою:

– від страхування наземного транспорту (КАСКО) надійшло 2 355,1 млн грн (або 22,9% всіх страхових премій від громадян), що на 99,2 млн грн (або на 4,4%) більше в порівнянні з відповідною датою 2012 р.; 19,4% всіх страхових премій від громадян становили премії від страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) – 1 990,1 млн грн, що на 9,4 млн грн (або на 0,5%) більше в порівнянні з відповідною датою 2012 р.; від страхування життя надійшло 2 337,4 млн грн (або 22,8% всіх страхових премій від громадян), що на 669,6 млн грн (або на 40,1%) більше в порівнянні з відповідною датою 2012 р.; від медичного страхування (безперервне страхування здоров'я) – 713,3 млн грн (або 6,9% всіх страхових премій від громадян), що на 106,4 млн грн (або на 17,5%) більше в порівнянні з відповідною датою 2012 р.; від страхування від нещасних випадків – 903,7 млн грн (або 8,8% всіх страхових премій від громадян), що на 220,3 млн грн (або на 32,2%) більше в порівнянні з відповідною датою 2012 р.;

– основна частина страхових виплат (37,3%) здійснена за договорами страхування наземного транспорту (КАСКО) – 982,9 млн грн, що на 19,1 млн грн (або на 2,0%) більше в порівнянні з відповідною датою 2012 р.; 27,7% страхових виплат здійснено за договорами страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) і становить 731,6 млн грн, що на 2,1 млн грн (або на 0,3%) більше в порівнянні з відповідною датою 2012 р.; за медичним страхуванням фізичним особам було виплачено 544 млн грн (або 20,6% від загального розміру страхових виплат/відшкодувань страхувальникам-фізичним особам), що на 132,2 млн грн (або на 32,1%) більше в порівнянні з відповідною датою 2012 р.

Висновки

Таким чином, страховий ринок України є певною мірою структурованим економічним середовищем, метою розвитку якого є підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг із урахуванням міжнародного досвіду, застосування сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

Проте, незважаючи на значні темпи приросту основних показників діяльності страховиків та страхових посередників, страховий ринок України має низку об'єктивних причин свого недостатнього розвитку і невирішених проблем. Отже, основними факторами, які стримують розвиток ринку страхових послуг, є:

– недостатнє використання потенціалу державно-приватного партнерства у страхуванні;

– використання страхування для оптимізації оподаткування суб'єктів господарювання (схемне страхування);

– невисокий рівень капіталізації та низька якість активів;

– демпінг, який призводить до дисбалансу зобов'язань та можливостей їх виконання, збільшення ризику банкрутства;

– низька якість страхових послуг, що призводить до порушення прав споживачів;
– недостатнє охоплення страховими послугами населення внаслідок низького рівня знань, довіри та страхової культури.

Отже, ринок страхових послуг, набувши певного рівня розвитку, не став реальним чинником стабільності та за своїми інституційними і функціональними характеристиками не відповідає завданням розвитку національної економіки і тенденціям світових страхових ринків, що зумовлює його істотне відставання у глобальному процесі формування світової фінансової системи [5].

Для подолання зазначених проблем та забезпечення активізації страхового ринку України першочерговим є:

- прийняття Закону України “Про страхування” у новій редакції;
- визначення стратегічних орієнтирів розвитку страхового ринку;
- установлення вимог до платоспроможності на основі оцінки ризиків та якості активів страховика;
- установлення вимог до системи управління, розкриття інформації страховиками та аудиторських висновків, посилення ролі та відповідальності актуаріїв;
- врегулювання питання комісійної винагороди за обов’язковими видами страхування;
- перегляд умов ліцензування, зокрема розширення підстав для тимчасового зупинення та анулювання ліцензії.

Література

1. Про страхування [Електронний ресурс] : Закон України № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. [остання редакція від 11.08.2013 р.]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.
2. Козьменко О. В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку [Електронний ресурс] : монографія / О. В. Козьменко. — Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. — 350 с. — Режим доступу : http://www.uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_M/Koz'menko_O_1.pdf.
3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nfp.gov.ua>.
4. Там само.
5. Заліско М. В. Особливості розвитку ринку страхових послуг України на сучасному етапі [Електронний ресурс] / М. В. Заліско. — Режим доступу : <http://www.bsfa.edu.ua/files/konf2013/22.pdf>.

L. Akimova

CURRENT STATE AND PROBLEMS OF THE INSURANCE MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

This paper investigates the current state of the insurance market development of Ukraine. The key performance indicators of insurance companies are analysed, the main problems are defined and ways of solving them are proposed.

Keywords: insurance, insurance market, insurance company, insurance premiums, insurance payments.